

AİOL BAŞLIĞININ KÖKENİ VE BATI ANADOLU'DA ORTAYA ÇIKIŐI

İsmail Mert TÜRKER*

Makale Geliő Tarihi: 28 Kasım 2023

Makale Kabul Tarihi: 12 Aralık 2023

Öz

MÖ 10. yüzyıl ile birlikte Filistin bölgesinde anıtsal taş mimaride pilastr payanda geleneğinde kullanılmış olan dikey volütlü başlık tasarımları MÖ 7. yüzyıl ile birlikte Kıbrıs Adası'nda aynı geleneğe hizmet etmiştir. MÖ 7. yüzyılın sonu itibariyle Batı Anadolu'daki Yunan kentlerinde örneklerine rastlanan dikey volütlü başlıklar, Yunan tapınaklarının taşlaşmaya başlamasıyla birlikte bağımsız taş sütunlarda ve tapınak mimarisinde kullanılmışlardır. Batı Anadolu'da Aiolis bölgesi ve civarından ele geçen kompakt buluntular, dikey volütlü başlıkların Aiol başlıkları olarak anılmasını sağlamıştır. Yunan kentlerinden ele geçen Aiol başlıklarının bir tapınak yapısıyla mimari bağlamda ilişkisinin kurulduğu merkezler arasında Eski Smyrna, Larisa, Neandria ve Klopedi kentleri yer almaktadır. Bu kentlerin içinde Aiol başlığının süslediği sütunlarla ait oldukları mimari düzen arasındaki ilişkinin en iyi anlaşıldığı kent ise Lesbos Adası'nın kuzeyinde yer alan Klopedi kentidir.

Anahtar Kelimeler: Dikey volütlü başlık, Aiol başlığı, Aiol mimarlığı.

The Origin of the Aeolic Capital and Its Emergence in Western Anatolia

Abstract

The vertical voluted capital designs, which were used in the pilaster buttress tradition in monumental stone architecture in the Palestinian region by the 10th century BC, served the same tradition on the island of Cyprus by the 7th century BC. By the end of the 7th century BC, the vertical voluted capitals, which are found in Greek cities in Western Anatolia, were used on free-standing stone pillars and temple architecture with the petrification of Greek temples. Compact finds unearthed from the Aiolis region and its surroundings in western Anatolia caused the capitals with vertical volutes to be referred to as Aeolic capitals. Among the centers where the Aeolic capitals recovered from Greek cities are architecturally associated with a temple structure are the cities of Old Smyrna, Larisa, Neandria and Klopedi. Among these cities, the center where the relationship between the columns adorned with Aeolic capitals and the architectural order to which they belong is best understood is the city of Klopedi, located in the north of Lesbos Island.

Key Words: Capital with vertical volutes, Aeolic capital, Aeolian architecture.

* Arkeolog, Bayraklı Ören Yeri Kazısı, Bayraklı-İZMİR. e posta: ismailmertturker@gmail.com
ORCID: 0009-0002-3090-5559.

GİRİŞ

Dikey volütlü Aiol başlıklarındaki volüt formlarının kökenleri Erken Tunç Çağı'nda Yakın Doğu ve Mısır coğrafyasındaki çeşitli kültürlerde seramik ve takı sanatında gözlemlenebilmektedir¹. 'Kutsal Ağaç' teorisi gibi ortaya konan öneri ve tartışmalardan anlaşıldığı üzere işlevsel anlamda mimari sütunların gelişimi ise Tunç Çağlarının sonlarına dayanmaktadır. Taş mimaride karşımıza çıkan ilk başlıklar ise Erken Demir Çağı ile birlikte Filistin'de görülmektedir. Yunan başlıklarının taş mimarideki öncülleri için somut buluntular Filistin Demir Çağı merkezlerinden ele geçmiştir. Buna karşın mimari bağlamda Yunan başlıklarının tasarımına benzer örnekler, Yakın Doğu ahşap eserlerinde ve Asur kabartmalarındaki betimlemelerde karşımıza çıkmaktadır². Bunun yanında dikey volütlü başlık ve yaprak tamburun birlikte kullanıldığı Aiol sütunları için gösterilebilecek en iyi prototip Ramat Rahel Pencere Korkulukları örneğidir³. Filistin kıyı şeridinden bilinen ilk taş örneklerin ardılları MÖ 7. yüzyıl ile birlikte Kıbrıs Adasında Proto-Aiol grubu başlıklarıyla aynı mimari geleneğe hizmet etmiştir.

Dikey volütlü başlık tasarımlarının Yunan kentlerine nasıl ulaştığı bilinmemektedir. Buna karşın Arkaik Dönem Doğu Yunan kültürleri ile Levant, Kıbrıs gibi Doğu Akdeniz kültürleri arasında deniz yoluyla yürütülen ticari ilişkiler ile sanatsal ve mimari anlamda bir etkileşim de beraberinde gelmiş olmalıdır⁴. Dikey volütlü Aiol başlıklarının Batı Anadolu'daki Yunan kentleri arasında, mimari bağlamdaki izlerinin en iyi takip edilebildiği kentler; Arkaik Dönem'in önemli liman kentlerinden Eski Smyrna, günümüzde Menemen'e bağlı Buruncuk köyünde yer alan Larisa, Aiolis 'in kuzeyinde, Assos ile Troia arasında yer alan Neandria ve Lesbos Adası'ndaki Klopedi kentidir. Bu kentlerin içinde bir Aiol başlığı ve tapınak yapısı ilişkisine dair en net kanıtların bulunduğu kent ise Klopedi kentidir.

AİOL BAŞLIKLARININ KÖKENİ

Arkeolojik literatüre geçen ilk Aiol başlığı, 19. yüzyılın sonlarında Neandria'da yapılan yüzey araştırmasında ortaya çıkartılmıştır⁵. Bu çalışmanın yayını ile birlikte dikey olarak yükselen volütlere sahip başlıklar

¹ Betancourt 1977, 17.

² Betancourt 1977, 118.

³ Betancourt 1977, 61; Akurgal 1997, 77.

⁴ Wesenberg 1971, 68-69.

⁵ Clarke 1886, 136-148.

hakkındaki ilk tartışmalar da başlamıştır. J. T. Clarke, dikey olarak yükselen volütlere sahip bu sütun başlığının İon sütun başlıklarının öncülü olduğu öne sürerek ve "Proto-Ionic" olarak isimlendirmiştir⁶. Neandria buluntusu başlığın ardından Aiolis bölgesi kentlerinde ortaya çıkartılan diğer örneklerle birlikte dikey volütlü başlıklar Aiol başlıkları olarak isimlendirilmişlerdir.

Aiol başlıkların kökeni ile ilgili öne sürülen tartışmalarda genellikle, dikey olarak yükselen bir çift volütten oluşan başlık formunun görsel atası olarak çift spiral bezeme motifleri gösterilmektedir. Yakın Doğu ve Mısır'daki Erken Tunç Çağı kültürlerinde seramik ve takılarda kullanılan bu çift spiral bezeme motifleri, MÖ 2. binyılın sonlarına doğru palmiye ve çiçek yapraklarından oluşan bitkisel bezeme motiflerinde kullanılmaya başlamıştır⁷. Bu çift volütlü tasarımların bitkisel motiflerle birlikte kullanıldıkları formlar, dikey ve yatay olarak küçük sanatlarda karşımıza çıkmaktadır. Aiol tarzı başlıkların kökenlerini üzerine yapılan çalışmalar ve tartışmaların çoğu bu eski sanat eserlerine dayanmaktadır. Bu tartışmalarda ortaya atılan önerilerden ilki, Kuzey Suriye ve Mezopotamya kökenli hurma ya da palmiye ağacı motifinden türemiş "kutsal ağaç" teorisidir. Bir diğer öneri ise el sanatları eserlerindeki nilüfer (lotus) çiçeği ve zambak motiflerinden türetildiği yönünde olup başlıkların kökenini Mısır'a götürmektedir⁸. Başlıkların kökenini Minos-Myken sanatına dayandıran öneriler de bulunmaktadır⁹.

"Kutsal ağaç" teorisine de dayandırılabilir Kuzey Suriye Geç Hitit sanatındaki palmiye betimli tasarımlar; küçük sanatlarda, çeşitli nesnelere ve kabartmalar üzerindeki dekorasyonlarda görülmektedir¹⁰. Aiol mimarisine ilişkin ilişkilendirilebilecek bu soyut eserler, Batı Anadolu'daki Aiol başlıkları ve onların sütunlarıyla boyut ve tasarım açısından da benzerlikler göstermektedir¹¹. Kutsal ağaç teorisini de destekleyen ve Aiol mimarisi ile ilişkili en erken palmiye sütun tasviri ise MÖ 9. yüzyıla tarihlenen Şippar Tabletidir. Tablet üzerinde, Tanrı Samaş ve Kral Nabuapaliddin betimlenmiştir. Tasvirde; tanrının içinde bulunduğu koruluk, başlığı ve

⁶ Aiol başlıklarının isimlendirilmesi ile ilgili çeşitli başka tartışmalar da bulunmaktadır. Betancourt 1977, 3; Shiloh 1977, 51; Boardman 1959, 215.

⁷ Betancourt 1977, 17.

⁸ Betancourt 1977, 17-22.

⁹ Martin 1958, 130; Wesenberg 1971, 85; Nicholls 1991, 162.

¹⁰ Shiloh 1977, Şek. 3.

¹¹ Betancourt 1977, 18; Ürkmez 2017, 377.

kaidesi çift volüt şeklinde stilize edilmiş bir palmye ağacı ya da hurma ağacı gövdesi tarafından taşınmaktadır¹². Bu oyma ahşap destekler, Geç Tunç Çağı'nın sonlarında Mısır'da da görülmektedir. Thebes mezarlarından bilinen çiçek motifleri ile stilize üst üste bindirilmiş örnekler, Aiol tarzında tasarıma benzeyen bilinen en eski mimari sütunlardır¹³. Geç Tunç Çağı'nın sonlarında ve Demir Çağı ile birlikte, bu çift volütlü stilize bitkisel formlarla harmanlanmış motiflerin ahşap mimari taşıyıcılarında kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁴.

PROTO-AİOL GRUBU BAŞLIKLARI

Batı Anadolu'daki Aiol yerleşimlerinde ele geçen dikey volütlü başlık tasarımlarının somut öncülleri ise Filistin kıyı şeridinden bilinen başlıklardır. Sözü geçen başlıklar Proto-Aiolik olarak adlandırılmaktadır¹⁵. Arkeolojik çalışmaların sağlamış olduğu veriler ışığında dikey volütlü başlıkların taş mimaride kullanıldığı bilinen en eski bölge olan Filistin'den Hazor, Ramat Rahel, Megiddo, Samaria, Medeibiyeh ve Kudüs gibi Demir Çağı yerleşimlerinde şimdiye kadar 34 adet Aiol tarzı başlık ortaya çıkartılmıştır. Ancak bu taş başlıkların hiçbiri *in situ* olarak ele geçmemiş, ikincil kullanımlarda ve dağınık mimari kontekstlerde bulunmuşlardır. Bunun yanında kesme taş işçiliği ve arkeolojik çalışmalara dayanarak her yerleşim yerinde bu başlıkların kullanım alanları hakkında fikirler yürütülmüş ve rekonstrüksiyon önerileri getirilmiştir¹⁶. Ele geçen merkezler arasında başlıkların bezeme anlayışında farklılıklar olsa da tasarımlarına bir bütün olarak bakıldığında birçok ortak nokta bulunmaktadır. MÖ 9. yüzyıla tarihlenen Hazor başlıkları haricinde; Megiddo, Ramat Rahel, Medeibiyeh, Samaria ve Kudüs örneklerinde, başlığın alt bölümü ikizkenar üçgen şeklinde tasarlanmış ve üçgenin yan kenarlarından ya da üçgene bağlı, dikey olarak yükselen volüt spiralleri başlığın ana hatlarını oluşturmaktadır¹⁷. Başlıkların volütleri ve diğer bezeme unsurları, alçak kabartma tekniğinde çizgisel bir tasarımla sınırlandırılarak vurgulanmıştır. Her örnekte

¹² Wesenberg 1971, Lev. 140.

¹³ Betancourt 1977, 19.

¹⁴ Betancourt 1977, 115.

¹⁵ 'Proto-Aeolic' isimlendirmesi üzerine çeşitli tartışmalar bulunsa da genel olarak literatürde kabul gören bir isimlendirmedir. Bunun yanında Filistin bölgesi başlıkları üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapan Y. Shiloh, Aiol başlıklarının keşfinden sonra bulunan Filistin başlıklarının daha yerel bir isimlendirmeyi hak ettiği görüşündedir. Shiloh 1977, 51-52.

¹⁶ Shiloh 1976, 67; Shiloh 1977, 39; Shiloh 1979, 22.

¹⁷ Shiloh 1979, Lev. 3.2, 4.2, 9.3.

volütlerin üstünde ve altında yaprak motifleri işlenmiştir. MÖ 8. yüzyıl tabakaları ile ilişkilendirilen Ramat Rahel ve MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Kudüs başlıklarında abaküs diğer örneklerle göre daha kalın tasarlanmıştır. Üçgen tasarım ve volütlerin arasındaki boşluklar konsantrik daire motifleriyle doldurulmuş ve ayrıca merkezi üçgen üç şerit çizgiden oluşmaktadır¹⁸. Levant ve Filistin bölgelerinde kapsamlı çalışmalar yapan Y. Shiloh, kireç taşından yontulmuş otuz dört başlığı, üzerlerindeki bezeme unsurlarına göre beş ayrı gruba ayırmıştır. P. Betancourt ise Filistin başlıklarını kuzey ve güney merkezlerindeki belirgin üslup farklılıklarından dolayı iki ayrı grupta incelemiştir¹⁹. Megiddo grubu ilk seri başlıklarının genişliğin yüksekliğine oranı 1/4 olup diğer tüm başlıklarda genişlik yükseklik oranı 1/2'ye yakın ölçülerdedir²⁰. Bölgedeki bilinen en erken örnekler, Megiddo buluntusu ilk seri başlıklar olup, MÖ 10 yüzyıla ait tabakalar ile ilişkilendirilmektedir. İkinci grup ise MÖ 9. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Samaria başlıkları ise MÖ 9. ve 8. yüzyıllara ait kontektlerden ele geçmiştir²¹. Filistin dikey volütlü başlıkları genellikle payanda ve pilastr olarak kullanılan sütunların üzerini süslemişlerdir. Ramat Rahel' deki pencere korkulukları örneğinde olduğu gibi anıtsal mimari dışında kullanım örnekleri de bulunmaktadır²².

KIBRIS BAŞLIKLARI

MÖ 7. yüzyıl ile birlikte dikey volütlü taş başlık tasarımları Yakın Doğu ve Batı Anadolu deniz ticareti yolu üzerinde bir ara durak konumunda olan Kıbrıs adasında karşımıza çıkmaktadır. Arkaik dönemde mezar stellerinde kullanılmış ve kral mezarlarının girişlerinde pilastr geleneğine hizmet etmiş başlıklar görsel açıdan Filistin başlıkları ile benzerlikler göstermekte, gelişmişlik açısından ise onların ardılı olarak değerlendirilmektedir²³. MÖ 7-5. yüzyıl aralığına tarihlendirilen Kıbrıs örnekleri, bezeme unsurları ve formlarına göre basit ve kompleks olmak üzere iki tipolojik gruba ayrılmaktadır²⁴. Basit grubun başlıkları, genel görünüm ve doğrusal

¹⁸ Shiloh 1979, Lev. 11.1 ve 15.1.

¹⁹ Filistin başlıkları tipolojisine, arkeolojik çalışmalar sonucunda sonradan eklenen örnekler de bezeme açısından değerlendirilerek R. Kendirci'nin yüksek lisans tez çalışmasında yedi tipolojik grup oluşturulmuştur. Kendirci 2013, 50.

²⁰ Shiloh 1979, Lev. 4.2.

²¹ Betancourt 1977, 27-49; Shiloh 1979, 2-11.

²² Mumcuoğlu ve Garfinkel 2021, Şek. 22.

²³ Wesenberg 1971, 68; Ürkmez 2017, 378.

²⁴ Shiloh 1979, Şek. 53.

benzerlikleri açısından Filistin Proto-Aiol başlıklarına oldukça benzemektedir. Volüt çiftlerinin merkezi üçgenin kenarlarından çıkması ve volüt dönüşleri bakımından benzer olan örnekler arasında Tamassos mezar odalarının giriş kısmındaki pilastr başlıklar, dekoratif amaçlı kullanımda karşımıza çıkmaktadır²⁵. Trapeza örneğinde ise Kıbrıs'a özgü bir tasarım olarak kabul edilebilecek, üç katlı yüksek bir abaküs bulunmaktadır. Volütleri birden fazla şerit çizgiyle sınırlanmış merkezi üçgenin yan kenarlarının bütününden doğan başlığın görünümü yine Filistin örneklerine benzer şekildedir²⁶. Bir buçuk tur dönüş yapan volüt spiralleri merkezlerinde gözlerle sonlanmaktadır. Volütler arasındaki alanda Hazor başlıklarına benzer yarım daire şeklindeki bezeme ile doldurulmuştur. Kıbrıs Adası'nda basit tipte başlık bulunan diğer merkezler Golgoi, Salamis ve Eski Paphos 'dur. Salamis başlığı bir mezar odasında ikincil kullanımda bulunmuş, oran ve plastik görünümü açısından Megiddo ilk seri başlıkları ile karşılaştırılabilir²⁷. Trapeza ve Golgoi başlıkları, alt bölümlerinin dikdörtgen prizma şeklinde olması bakımından Filistin öncülleri ve diğer Kıbrıs örneklerinden ayrılmaktadır²⁸.

Kompleks grubun başlıklarında, volütler merkezi üçgenin yanından bağımsız olarak çıkmaktadırlar. Alt bölümleri, basit tipte benzer şekilde tasarlanmıştır. Bundan farklı olarak kompleks başlıklarda abaküs ve volütlü bölümün arasında yüksek bir bitkisel dekorasyon bölümü yer almaktadır. Bu kompozit tasarım Kıbrıs Adası'na özgü olup en iyi örnekleri Golgoi buluntusu başlıklardır²⁹. Bununla birlikte Golgoi örneklerinde alt bölümde, merkezi üçgenin içinde yer alan daire ve hilal şeklindeki bezemeler Suriye ve Fenike'nin rölyef eserlerinde görülmektedir³⁰.

BATI ANADOLU'DA ELE GEÇEN AİOL BAŞLIKLARI

Yakın Doğu'da geniş bir alana yayılan dikey volütlü başlık tasarımlarının, anıtsal taş mimariye uygulanan ilk örnekleri Filistin kıyı şeridinden bilinen başlıklardır. Sözü geçen başlıklar "Proto-Aeolic" olarak adlandırılmaktadır. Bu başlıklardan sonraki yüzyıllara tarihlenen ve ilk kez tapınak mimarisinde kullanılan örnekler ise Batı Anadolu'daki Yunan

²⁵ Shiloh 1979, Lev. 18.2.

²⁶ Shiloh 1979, Şek. 54.

²⁷ Shiloh 1979, Şek. 55.

²⁸ Wesenberg 1971, Lev. 134.

²⁹ Shiloh 1979, Şek. 51-52.

³⁰ Wesenberg 1971, 68.

kentlerinden bilinmektedir. Filistin başlıkları ile Batı Anadolu örnekleri arasında mimari bağlamda da farklılıklar bulunmaktadır. Her iki bölgede de anıtsal taş mimaride kullanılan başlıklar, Filistin'de sütunlu pilastr ve payanda geleneğinde, Yunan kentlerinde ise bağımsız sütunlarda ve tapınak mimarisinde kullanılmışlardır.

Batı Anadolu'da Aiolis bölgesi³¹ ve kuzeyindeki Aiol yerleşimi Neandria'dan ele geçen ilk örnekler, dikey volütlü başlıkların ilk buldukları ve bilim dünyasına tanıtıldıkları coğrafya olduğu için, dikey volütlü başlıklar Aiol başlıkları olarak isimlendirilmişlerdir. Dikey volütlü Aiol başlıklarının Aiolis bölgesi dışında Batı Anadolu'da en kuzeyde görüldüğü yer, Troas bölgesi sınırları içinde yer alan Assos ile Troia arasındaki Neandria kentidir. Batı Anadolu'da en güneyde Aiol başlıklarının görüldüğü yer ise Karia bölgesindeki Alazeytin'dir³². MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Alazeytin başlıkları Pilastr sütunların üzerinde, sövelerde kullanılmışlardır³³. Yine antik kaynakların da önemli Aiol kentleri³⁴ arasında gösterdiği Aliağa yakınlarındaki Kyme kenti de Aiol başlığı buluntusu veren kentler arasındadır. Kyme başlığı, kentin kuzey tepesinde Klasik Döneme tarihlendirilen bir kült yapısında devşirme yapı elemanı olarak kullanılmıştır³⁵. Başlık için önerilen tarihlendirme ise benzer örnekler ile yapılan stil karşılaştırmaları yoluyla MÖ 6. yüzyıldır³⁶. Batı Anadolu dışında Aiol başlıklarının Yunan kentlerinde en kuzeyde görüldüğü yer MÖ 7. yüzyılda Aioller tarafından kurulan Ainos kentidir³⁷. Günümüzde Edirne'nin Enez ilçesinde bulunan Ainos 'da ele geçen başlık örnekleri ise tarihlendirilebilir kontektlerden gelmedikleri için, üzerlerindeki bezeme ve tasarımlarına göre MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir³⁸. Ege Adalarından Paros ve Delos'da ele geçen başlıklar, bir mimari ile ilişkili değildir. Kaide ve adak sütun işlevindeki bu örnekler MÖ 6. yüzyılın ortası ve

³¹ Kuzeyde Edremit Körfezi ile güneyde İzmir Körfezi arasında kalan, Batı Anadolu'nun kuzey yarısında bulunan alan Aiolis bölgesidir. Doğuda Lydia, güneyde İonia, kuzeyde Troas ve Mysia bölgelerine sınırı bulunmaktadır.

³² Halikarnassos yarımadasında, Bodrum'un doğusunda yer alan Alazeytin 'in Antik Dönemdeki ismi bilinmemektedir.

³³ Baran 2006, 11, 15.

³⁴ Herodot, Aiol kentleri arasında: Kyme, Larisa, Neonteikos, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigai, Myrina, Gryneia ve sonradan İon kenti olmuş Smyrna'dan bahsetmektedir. Hdt. I. 77.149.

³⁵ Parapetti 2017, 122.

³⁶ Parapetti 2017, 121.

³⁷ Başaran 2011, 60.

³⁸ Başaran 2000, 168.

ikinci yarısına tarihlendirilmektedirler³⁹. Aiol tarzı tasarıma sahip, dikey volütlü başlıkların Kıta Yunanistan'da görüldüğü Attika' da ele geçen örnekleri de anıtsal mimari ile ilişkili değildir. Sunu sütunları, mezar sütunları, heykel kaidesi gibi bloklara yontulan dikey volütlü tasarımlar, Lesbos Adası buluntusu Mytilene ve Eressos başlıklarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Ayrıca Attika siyah figür vazolarında ve pinakslarda⁴⁰ da Aiol tarzı başlıklara sahip sütun betimlemelerinin karşımıza çıkması, kompakt olmayan bir Aiolik üslubun tüm Ege coğrafyasındaki varlığını kanıtlar niteliktedir.

Yunan tasarımı dikey volütlü Aiol başlıklarının erken örneklerinde, uzun taş sütunlar üzerinde duran ve başlıklarla sütunlar arasında bağlayıcı ara eleman oldukları veya bağımsız başlık oldukları tartışılan elemanlar da bulunmaktadır. İlgili yayınlarda genellikle yaprak tambur olarak anılan Aiol mimarisi üyesi olan silindir blokların dikey volütlü başlıklar ile birlikte ele geçtiği kentler, Eski Smyrna⁴¹, Larisa⁴² ve Neandria⁴³ kentleridir. Aiol mimarisi üyesi olan silindir blokların, dikey volütlü başlık olmadan ele geçtiği merkezler de bulunmaktadır. Bu merkezler arasında Ege Adalarının en kuzeyinde bulunan Thasos Adası⁴⁴, antik kaynakların da Aiol birliği kentleri arasında saydığı Aigai⁴⁵, yine Aiolis bölgesine yakın kentlerden Phokaia⁴⁶ yer almaktadır. Bunların yanında Ege coğrafyasının en güneyindeki Girit Adası⁴⁷ ve Yunan anakarasında bulunan Delphoi⁴⁸ örnekleri yer almaktadır.

Arkaik Dönem Doğu Yunan kentleri içinde Aiol başlıklarının tapınak mimarisi ile en iyi ilişkilendirilebildiği kentler ise Eski Smyrna, Larisa, Neandria ve Klopeidi kentleridir⁴⁹. Bunun yanında bu kentlerde ele geçen örneklerden Aiol başlıklarının gelişim süreçleri de takip edilebilmektedir. Bu kentlerde 20. yüzyılda gerçekleştirilen sistemli kazıların sağlamış olduğu

³⁹ Martin 1973, 373; Betancourt 1977, 92-93.

⁴⁰ Karoglou 2010, 156, Fig. 46.

⁴¹ Akurgal 1997, 73-78.

⁴² Betancourt 1977, 75-76.

⁴³ Koldewey 1891, 33-35.

⁴⁴ Betancourt 1977, 88.

⁴⁵ Bohn 1889, 31-33, Şek. 31.

⁴⁶ Akurgal 1960, 3.

⁴⁷ Levi 1931, 451; Wesenberg 1971, 47.

⁴⁸ Dinsmoor 1923, 165.

⁴⁹ Eski Smyrna'dan ele geçen Athena Tapınağı'na ait büyük başlıklar ile Larisa büyük başlığı Doğu Yunan kentlerinde ele geçen dikey volütlü Aiol başlıkları içinde en erken örneklerdir.

veriler, Aiol mimarlığının anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kentlerin içinde bir tapınak yapısı ile Aiol başlığı ilişkisinin en iyi okunabildiği merkez ise Klopedi kentidir.

Eski Smyrna Başlıkları

Modern İzmir'e adını veren kent olan Eski Smyrna'da⁵⁰ 1960'lı yıllardaki tapınak kazısı çalışmalarında kutsal alan ve çevresinde yerel tüf taşından işlenmiş çok sayıda sütun tamburu parçası, dikey volütlü Aiol başlığı parçası ve E. Akurgal'ın mantar başlık olarak isimlendirdiği Aiol mimarisi üyesi silindir bloklara ait parçalar ele geçmiştir⁵¹.

Mantar biçimli sütun elemanlarının iyi korunmuş parçalarından iç ve dış bükey profilleri, yaprak motifleri ve boyutları değerlendirilerek on yedi ayrı tip tespit edilmiştir⁵². Aiol mimarisi üyesi bu sütun elemanları işleniş ve plastiklik açısından değerlendirildiğinde, üst kısımlar dış bükey profilli, alt kısımlar ise iç bükey profillidir⁵³. Bir istisna dışında, aşağıya doğru sarkan, sivri uçlu, ortası damarlı yaprak çelenk motifleriyle bezelidirler⁵⁴ (**Fig. 1**).

Dikey volütlü başlıkların ele geçen fragmanlarından tam bir başlık profili elde edecek yeteri kadar parça bulunmamaktadır. Tüf taşından yontulmuş başlıkların formu hakkındaki bilgilerimiz yapılan rekonstrüksiyonlara dayanmaktadır⁵⁵. Ele geçen parçalar üzerinde yürütülen çalışmalarda, bezeme farklılıkları temelinde 24 tipin olduğu anlaşılmıştır⁵⁶. Tamamlanan çalışmalar sonucu ortaya çıkan başlıkların tasarımında volütler başlığın gövdesinden dikey olarak çıkarlar ve yanlara açılıp bir buçuk dönüş yaparak merkezde bir çiçek rozeti ile sonlanırlar. Volütler arasındaki boşluk, biçimleri farklılık gösteren üç yapraklı bir lotus palmet demetiyle doldurulmuştur. Palmet demeti üzerinde ince, dikdörtgen bir abaküs yer almaktadır. Başlıklar ön yüzde ve arka yüzde palmet üstünden başlayıp başlık tabanına kadar düz bir şekilde inmektedir. Yan

⁵⁰ Eski Smyrna tarihi ve kronolojisi için bk. Tanrıver 2023, 77-107.

⁵¹ Diğer merkezlerdeki benzer örnekleri genellikle 'Yaprak Tambur' olarak geçmektedir. E. Akurgal şematik bir isimlendirmeye Eski Smyrna örneklerini 'Mantar Başlık' olarak adlandırmıştır.

⁵² Akurgal 1997, 73-74, Şek. 57.

⁵³ İki katlı formu, Girit'teki Arkades'in sepet şeklindeki palmiye başlıklarında ve Massalia hazine binasında biraz değiştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Akurgal 1960, 1.

⁵⁴ Akurgal 1997, Şek. 55a.

⁵⁵ Akurgal 1981, 128; Akurgal 1997, 81-82.

⁵⁶ Cook vd. 1998, 142.

yüzlerde başlık gövdesi hafif bir iç bükey eğim yaparak tabana doğru genişlemektedir⁵⁷(**Fig. 2**). Ele geçen çok sayıda volüt fragmanı üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda başlıkların çoğunluğunun genişliği 110 cm olarak hesaplanmıştır. Diğer birkaç örnekte ise genişlik ölçüleri 160 ila 170 cm olarak değişkenlik göstermektedir⁵⁸. Yükseklikleri için öneri sunacak bir çıkış noktası bulunmamakla birlikte çizimlere göre tahmini yükseklikleri 80 cm ila 90 cm olarak öngörülmektedir. Eski Smyrna başlıklarında Aiol başlıklarının kanonik formundan ve bezeme anlayışından farklı özellikler bulunmaktadır. Bazı örnekler bezemesiz olarak tasarlanmışken bazılarında ön ve arka cephelerde, bazılarında ise tüm yüzeylerde alçak kabartma tekniği ile yontulmuş yaprak bezeme süslemeleri yer almaktadır. Yapılan rekonstrüksiyon çalışmalarında 16 adet yastıkları bezemeli, 5 adet yastık bölümleri bezemesiz başlığın varlığı tespit edilmiştir. Tüm örneklerde cephe bezeği altında, başlık gövdesinde yatay bantlar yer almaktadır. Bu bantların bulunduğu benzer başlıklar Kıbrıs'ta karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Trapeza başlığı doğrusal benzerliği ve gövdesinde yer alan bantlar ile Smyrna örnekleriyle karşılaştırılabilir⁵⁹.

Smyrna dikey volütlü başlıklarının mantar biçimli sütun elemanlarıyla birlikte veya tek başlarına kullanımlarına yönelik farklı görüşler bulunmaktadır⁶⁰. Bununla birlikte mantar biçimli sütun elemanın sütun ile dikey volütlü başlık arasında kullanıldığı kompozit öneriler genellikle kabul edilmektedir⁶¹ (**Fig. 3**). Dikey volütlü başlıkla mantar biçimli sütun elemanın birlikte kullanıldığı sütunlar, Athena Tapınağı'nın MÖ 7. yüzyılın sonlarındaki ana evresine ait dış platform temelleri ile ilişkilendirilmektedir⁶².

Eski Smyrna'da Athena Tapınağı ile ilişkilendirilen dikey volütlü Aiol başlıklarının dışında 1990'lı yıllardaki kazı çalışmalarında tasarım olarak farklı ve boyut olarak daha küçük bir grup dikey volütlü Aiol başlığı daha ele geçmiştir⁶³. Tuf taşından yontulmuş başlıkların genel tasarımı ve sadeliği,

⁵⁷ Akurgal 1981, Şek. 4.

⁵⁸ Akurgal 1997, 81-83; Cook vd. 1998, 143.

⁵⁹ Shiloh 1979, Şek. 54.

⁶⁰ Wesenberg 1971, 112-113; Betancourt 1977, 60; Kuhn 1986, 41; Altekamp 1991, 34; Akurgal 1997, 84; Cook vd. 1998, 143.

⁶¹ Betancourt, 1977: 60; Altekamp, 1991: 34; Nicholls, 1991, 162, Şek. 13; Cook vd. 1998: 143, Fig. 30.

⁶² Akurgal 1997, 83; Cook vd. 1998, 143-145.

⁶³ Akurgal 1993, Lev. 14a-b.

Aiol başlıklarının bilinen erken örneklerinden ziyade, MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gelişmeye başlayan geç örneklerle benzer özellikler göstermektedir⁶⁴. Başlık gövdesinden dikey olarak çıkan volütler, iki dönüş yaparak düz bırakılmış, 4 ila 5 cm çapında değişen gözlerle sonlanırlar⁶⁵(**Fig. 4**). Volütlerin arasındaki alanda kama ucu görünümlü bir abaküs yer almaktadır. Abaküsün ön ve arka yüzlerine cephe bezemesi olarak üç yapraklı palmet motifi işlenmiştir. Palmet kısmından tabana kadar düz bir şekilde inen başlığın gövdesinin yan kısımlarında ortalama 5 cm genişliğinde keskin yivler bulunmaktadır. E. Akurgal, MÖ 600 civarına tarihlenen Athena Tapınağı'na ait sütunlarda görülen faset kullanımından yiv kullanımına geçişin başladığı zamana göre başlıkları MÖ 570-560 dolaylarına tarihlenmektedir⁶⁶.

Larisa Başlıkları

Larisa 'da bulunan en erken dikey volütlü başlık, Aiol başlıkları içinde farklı bir tasarımda ve daha arkaik bir formda olan büyük başlıktır. Üç adet volüt çiftinden oluşan başlığın genişliği 130 cm, yüksekliği 67 cm civarındadır. Dairesel formdaki başlık tabanı 42,5 cm çapındadır⁶⁷. İki buçuk dönüş yapan merkezi volütler göz oluşturmadan kıvrım şeklinde bırakılmıştır. Başlık tabanından çıkan spiral formundaki iki adet küçük volüt sağ ve sol yanda büyük volütlerin alt kısmına bağlanmaktadır. Ayrıca bu yan volütlerin arasına küçük bir volüt çifti kazanmıştır. Derin volüt kanalları, büyük volütler ile küçük olanları belirgin bir şekilde birbirinden ayırmaktadır. Büyük volütlerin cephesine volüt dönüşlerini takip eden çizgiler kazanmış ve volütler arasındaki üçgen alan beş yapraklı palmet bezemesi ile doldurulmuştur⁶⁸(**Fig. 5**). Bu başlık Eski Saray ve tapınak yapısı arasında bulunan 2 numaralı sarnıçtan ele geçmiştir⁶⁹. Üç çift volütlü bir tasarıma sahip olan başlığın tarihlendirilmesi, dekorasyonu ve çizgisel üslubu gibi stil analizlerine dayandırılarak yapılmıştır. Schefold tarafından MÖ 7. yüzyılın sonuna tarihlendirilen başlığı, Kjellberg MÖ 570 dolaylarına tarihlendirmektedir⁷⁰. Larisa büyük başlığı, Koldewey 'in Neandria rekonstrüksiyonu ve küçük sanatlardaki doğru örneklerden yola çıkarak, 2

⁶⁴ Türker 2023, 104-110.

⁶⁵ Türker 2023, ek s.4.

⁶⁶ Akurgal 2000, 50.

⁶⁷ Betancourt 1977, 74.

⁶⁸ Arseven 2013, 54, Şek. 4.2.

⁶⁹ Boehlau ve Schefold 1940, 122.

⁷⁰ Betancourt 1977, 74.

numaralı sarnıç buluntusu yaprak dizili sütun elemanın üzerine oturtulup kompozit bir öneri sunulmuştur⁷¹. Sözü geçen yaprak dizili sütun elemanı ve büyük başlık 20. yüzyılın başında İstanbul Arkeoloji Müzelerine getirilerek birleştirilmiş ve o şekilde sergilenmiştir⁷²(**Fig. 6**) Ancak yaprak dizili sütun elemanı ile büyük başlık arasında stil ve işleniş olarak farklılıklar bulunmaktadır⁷³.

Larisa 'da ele geçen ikinci tip başlık ise Larisa büyük başlığına göre daha sade bir formda tasarlanmış, kanonik Aiol başlıklarının formundadır. Bir çift volüt ve gövdeden oluşan başlıkta volütlerin arasındaki üçgen alana üç yapraklı lotus çiçeği motifi işlenmiştir⁷⁴(**Fig. 7**). Söz konusu başlık, Boehlau ve Schefold tarafından MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen Eski Saray yapısı ile ilişkilendirilmiştir. Megaron planlı yapının yerine inşa edilen ve Eski Saray olarak adlandırılan yapı; biri büyük, biri küçük iki dikdörtgen planlı odadan oluşmakta ve ön cephesinden dışarıda iki yanında kare odalar bulunmaktaydı. Açık bir avluya bakan yapının sundurmasını, bu sade Aiol başlıkların süslediği sütunların taşıdığı önerilmektedir⁷⁵.

Neandria Başlıkları

Neandria kentinde ele geçen Aiol başlıkları, MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen tapınak yapısı ile ilişkilendirilmektedir. Neandria kentindeki Tapınak Yapısı arazi şartlarına uyumlu olarak inşa edilmiş, basit dikdörtgen planlı bir temele sahiptir⁷⁶. Cellanın ortasında onu iki nefe ayıran bir aks üzerinde yedi adet taş sütun temeline rastlanmıştır⁷⁷. Tapınak buluntuları arasında, cella içinde ve tapınağın çevresinde yerel volkanik tüf taşından yapılmış yaprak tambur sütun elemanı parçaları öne çıkmaktadır. Yaprak tamburlara ait parçalar üzerlerinde yürütülen çalışmalardan, beş ila yedi adet farklı tipolojide büyük yapraklı (blattkranz) tambur, 3 veya 4 adet küçük yapraklı (kymation) tambur olduğu anlaşılmaktadır⁷⁸. Dikey volütlü başlıklara ait parçalar ise bir tanesi tapınağın uzağındaki bir yapı temelinden

⁷¹ Betancourt 1977, 75.

⁷² Boehlau ve Schefold 1940, Lev. 19 a.

⁷³ Başlığın alt çapı ile sütun elemanlarının üst çapları arasında ve zıvana deliklerinin ölçülerinde de uyumsuzluklar bulunmaktadır. Başlıkla ilgili kompozit bir tasarım, dolayısıyla rekonstrüksiyon önerileri de genellikle kabul edilmemektedir. Betancourt 1977, 75.

⁷⁴ Boehlau ve Schefold 1940, Lev. 19 b.

⁷⁵ Boehlau ve Schefold 1940, 143-144.

⁷⁶ Koldewey 1891, 23.

⁷⁷ Wiegartz 1994, 127.

⁷⁸ Koldewey 1891, 33.

olmak üzere tapınak dışından ele geçmiştir⁷⁹. Tüm bu buluntulardan dört ayrı tipolojide üç katmanlı olmak üzere yedi sütun için kompozit başlık rekonstrüksiyonu yapılmıştır⁸⁰ (Fig. 8).

120 cm genişliğindeki dikey volütlü başlıklar, öncülleri Smyrna buluntusu dikey volütlü başlıklara göre daha estetik ve Larisa buluntusu büyük başlığa göre ise daha farklı bir formdadır⁸¹. İki buçuk dönüşlü volütler büyük gözlerle sonlanırlar ve volüt gözleri boş bırakılmıştır⁸². Volüt sınırları yani kenar bordürleri, başlığın ana hatlarını ortaya çıkartacak şekilde vurgulu olarak işlenmiştir. Bu sınırlar neredeyse başlığın tabanından çıkarak volütleri oluştururlar. Volütlerin arasındaki palmet motifi kanonik Aiol başlığı formatında olsa da palmet altına işlenmiş ters gözyaşı motifi Neandria dikey volütlü başlığında karşımıza çıkan ünik bir bezeme anlayışıdır⁸³(Fig. 9).

Lesbos Adası Başlıkları

Lesbos Adası'nda Klopedi kentinde ele geçen dikey volütlü Aiol başlıkları, Ayia Paraskeve köyü yakınlarında inşa edilen ve MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen ikinci tapınak ile ilişkilendirilmektedir. Klopedi B Tapınağı olarak adlandırılan 38,15 m uzunluğa ve 16,90 m genişliğindeki tapınak, Arkaik Dönem' in uzun ve dar tapınak planlamasına uygun oranlardadır⁸⁴. Tapınağın temeli doğrudan ana kayaya dayanır ve tek sıra taş levhalarla sınırlandırılmıştır. Euthynteria üzerinde üç basamaktan oluşan yaklaşık 0,60 m yüksekliğindeki krepidomanın en üst yüzeyi stylobatı oluşturmaktadır⁸⁵. Tapınağın kuzeybatı kenarında iki adet sütun kaidesi *in situ* halde bulunup diğer sütunlarda dairesel işaretlere göre yerleştirilerek 8x17 sütunlu bir peripteral tapınak planının rekonstrüksiyonu yapılmıştır⁸⁶(Fig. 10). Yivsiz sütunlar, her biri daha büyük olanın üzerine oturtulan dışbükey profilli basit bir sütun kaidesi üzerinde yükselmektedir. Platformu küçük dolgu ve toprak ile sıkıştırılan tapınağın üst yapısı ile ilgili buluntular da yetersizdir. Üst yapıya ve iç sütunlara ait herhangi bir kalıntıya rastlanmaması, bu bölümlerin ahşap olduğunu

⁷⁹ Akarca 1977, 13.

⁸⁰ Koldewey 1891, 37-40, Şek. 60; Wiegartz 1994, 123, 124.

⁸¹ Betancourt 1977, 65.

⁸² Volüt gözleri bronz rozetler ile doldurulmuş olmalıdır. Koldewey 1891, 23.

⁸³ Koldewey 1891, Şek. 60.

⁸⁴ Rougou ve Douloubekis 2014, 53.

⁸⁵ Betancourt 1977, 83.

⁸⁶ Betancourt 1977, Şek. 40.

düşündürmektedir⁸⁷. Lesbos dalgası bezemeli ve figürlü kabartma kil levha parçaları gibi buluntulardan yola çıkılarak bir kil frizinin ve fascialı bir pervazın olması da ihtimaller arasında değerlendirilmektedir⁸⁸.

Klopedi tapınağı ile ilişkilendirilen yerel trakit taşından yontulmuş dikey volütlü Aiol başlıkları 1970'li yıllardaki antik yapı malzemelerinin bulunması ve toplanması çalışmaları sırasında tapınak etrafında, site etrafındaki yapı duvarlarında ve çevredeki tarlalara dağılmış bir şekilde bulunmuştur⁸⁹. Klopedi dikey volütlü Aiol başlıkları, Batı Anadolu'daki öncüllerine göre de gelişmiş bir formdadır. Yaklaşık 136 cm genişliğinde, 61 cm yüksekliğindeki başlıkların gövdesinden direkt olarak çıkan volütler iki buçuk dönüş yaparak oyulmuş büyük gözlerle sonlanırlar. Volütler arasındaki alanda bulunan palmet motifi ortada beş yaprak, yanlarda volütlerin üzerine uzanan iki yaprak olmak üzere yedi yapraklı oluşmaktadır⁹⁰(**Fig. 11**). Bunun yanında taşıyıcı yüzeyi oluşturan yapraklar oldukça genişlemiştir. Başlıkların altına yerleştirilen dışbükey bezemesiz eleman da Klopedi' deki yerel geleneğin bir diğer yansımasıdır⁹¹.

1960'lı yılların sonunda Ayia Paraskeve yakınlarında bir başka başlık daha bulunmuştur. Bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde olan başlık Klopedi B tapınağına atfedilmektedir. Buna karşın Klopedi başlıklarına göre volüt gözleri, kenar bordürleri gibi küçük tasarım farklılıkları bulunmaktadır⁹². Bununla birlikte Mytilene başlığı olarak anılan başlık, Klopedi'deki başlıklara doğrusal açıdan büyük ölçüde benzemektedir⁹³(**Fig. 12**). Mytilene başlığı da dâhil olmak üzere Klopedi başlıkları, diğer Aiol başlığı merkezlerinde ele geçen Aiol başlıklarıyla yapılan üslup karşılaştırmaları ve Tapınak buluntusu pişmiş toprak kaplamaların MÖ 6. yüzyılın sonlarındaki bir tarihe uygunluğu ile Geç Arkaik Döneme tarihlendirilmektedir⁹⁴. Lesbos

⁸⁷ Betancourt 1977, 83.

⁸⁸ Betancourt 1977, 98.

⁸⁹ Rougou ve Douloubekis 2014, 13.

⁹⁰ Betancourt 1977, Levha 49.

⁹¹ Başlıklar ile sütun arasında kullanılan dış bükey torus şeklindeki geçiş elemanı, Smyrna ve Neandria gibi yaprak tambur ile birlikte önerilen strüktürlerde görsel açıdan oluşan boşluğu doldurup, geçiş unsurlarındaki keskinliği gidermektedir. Betancourt 1977, 97,98.

⁹² İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 895 No.lu başlık, Mytilene Akropolisi notuyla envantere geçmiştir. Buna karşın Mytilene adı hem Mytilene şehri için hem de tüm ada için kullanıldığından başlığın orijinal olarak Ayia Paraskeve yakınlarındaki yerden gelme olasılığı da ihtimaller arasındadır. Betancourt 1977, 85.

⁹³ Przyluski 1936, Şek. 2.

⁹⁴ Betancourt 1977, 85.

Adasındaki bir diğer Aiol başlığı örneği ise adanın batı kıyısındaki Eressos kentine çok yakın bir mesafede ele geçen başlıktır. Modern bir yapıda devşirme olarak kullanılmış dikey volütlü başlık, Lesbos adasının diğer başlık örneklerine göre farklı bir form ve tasarımıdır. Başlığın, volütlerin tabandan dik bir şekilde yükselmesi gibi ünik tasarımı onu kanonik Aiol başlıklarından ayırmaktadır⁹⁵.

Sonuç

Doğu Akdeniz'de geniş bir alana yayılan dikey volütlü başlık tasarımlarının anıtsal taş mimariye uygulanan ilk örnekleri, Filistin bölgesindeki Demir Çağı yerleşimlerinde pilastr payanda sütunlarında kullanılmıştır. Kıbrıs Adası'nda MÖ 7. yüzyıl ile birlikte mezar yapılarının girişlerinde aynı mimari geleneğe hizmet etmiş, ayrıca mezar stellerini süslemişlerdir. Bu başlıklardan sonraki yüzyıllara tarihlenen ve ilk kez tapınak mimarisinde kullanılan örnekler ise Batı Anadolu Yunan kentlerinden bilinmektedir. Filistin'de sütunlu pilastr ve payanda geleneğinde kullanılan dikey volütlü başlıklar, Yunan kentlerinde bağımsız sütunlarda ve tapınak mimarisinde kullanılmışlardır. Dikey volütlü başlıkların 19. yüzyılın sonlarında Neandria'da keşfedilmeleri ve 20. yüzyılda Aiolis bölgesindeki kompakt buluntuları Aiol başlıkları adıyla anılmalarını sağlamıştır.

MÖ 7. yüzyılın sonu itibariyle Batı Anadolu'da Yunan kentlerinde rastladığımız Aiol başlıklarının en erken örnekleri Eski Smyrna dikey volütlü başlıkları ve Larisa büyük başlığıdır. Her iki başlık da tipolojik olarak Aiol başlıklarının geç örneklerinden ayrılmakta ve daha arkaik dekorasyon unsurları barındırmaktadır. MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreği ile birlikte başlayan dikey volütlü Aiol başlıklarının ikinci gelişim evresindeki kanonikleşmiş formunda; bir çift dikey volüt arasına işlenmiş palmet yapraklarından oluşan bezeme alanı bulunmaktadır. Bezeme alanının üst yüzeyleri ise küçük bir abaküs işlevi görmektedir. Eski Smyrna küçük Aiol başlıkları, Larisa Tip 2 başlıkları ve Neandria örnekleri bu aşamanın temsilcileridir. Neandria başlıklarıyla birlikte büyük volüt gözleri oluşmaya başlamıştır. MÖ 6. yüzyılın sonlarına doğru iyice genişleyen taşıyıcı üst yüzeyleri ve kısalan yükseklikleriyle gelişimini tamamlayan dikey volütlü Aiol başlıklarının bu son aşamadaki temsilcileri Klopodi başlıklarıdır. Dikey volütlü Aiol başlıklarının Yunan kentleri buluntuları arasında, bir tapınak yapısı ile

⁹⁵ Betancourt 1977, 88.

ilişkinin en iyi okunabildiği merkez Klopedi'dir. Bunun dışında Eski Smyrna, Larisa ve Neandria kentlerinde bulunan örnekler, yakın çevresinde ele geçtikleri tapınak ve yapılarla öneri yoluyla ilişkilendirilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akarca 1977 Aşkıldil Akarca, *Neandrea: Kuzey Ege'de Arkaik ve Klasik Çağlara Ait Bir Şehir*, İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977.
- Akurgal 1960 Ekrem Akurgal, "Vom äolischen zum ionischen Kapitell", *Anadolu*, 05, 1-7.
- Akurgal 1981 Ekrem Akurgal, "Früharchaische Kapitelle vom Tempel der Athena in Alt-Smyrna", *ASAtene*, 59, 127-132.
- Akurgal 1993 Ekrem Akurgal, *Eski Çağda Ege ve İzmir*, İzmir; Tükelmat A.Ş, 1993.
- Akurgal 1997 Ekrem Akurgal, *Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara; Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Akurgal 2000 Ekrem Akurgal, *Ege, Batı Uygarlığının Doğduğu Yer: Doğu Hellen Kültür Tarihi, İÖ 1050-333*, İzmir; İzmir Yayıncılık, 2000.
- Altekamp 1991 Stefan Altekamp, *Zu griechischer Architekturornamentik im sechsten und fünften Jahrhundert v. Chr.: exemplarische und archäologische Auswertung der nicht-dorischen Blattornamentik*, Europäische Hochschulschriften, Reihe XXXVIII, Archäologie, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1991.
- Arseven 2013 Müge Arseven, *Larisa 'da (Buruncuk) Bulunan Taş Mimari Eserler*, İstanbul Teknik Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul; 2013.
- Başaran 2000 Sait Başaran, "Aeolische Kapitelle aus Ainos (Enez)", *Istanbul Mitteilungen*, 50, 157-170.
- Başaran 2011 Sait Başaran, "Enez (Ainos) 2001 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *Anadolu Araştırmaları*, 16, 59-86.
- Baran 2006 Abdulkadir Baran, *Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimari*, Ankara Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara; 2006.
- Betancourt 1977 Philip, P. Betancourt, *The Aeolic style in architecture: a survey of its development in Palestine, the Halikarnassos Peninsula, and Greece, 1000-500 BC*, New Jersey; Princeton Univ. Press, 1977.

- Boardman 1959 John Boardman, "Chian and early Ionic architecture", *AntJ*, 39.3-4, 170-218.
- Boehlau ve Schefold 1940 Johannes Boehlau-Karl Schefold, *Larisa am Hermos: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1900-1934 Band I*, Berlin; Die Bauten. W. de Gruyter Verlag, 1940.
- Bohn ve Schuchardt 1889 Richard Bohn-Carl Schuchardt, *Altertümer von Aegae*, Band 2, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin: Druck und Verlag Von Georg Reimer, 1889.
- Clarke 1886 Joseph Thacher Clarke, "A Proto-Ionic Capital from the Site of Neandria (II)", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 2.2, 1-20.
- Cook vd. 1998 John Manuel Cook-Richard Vaughan Nicholls-David M. Pyle, *Old Smyrna excavations: the temples of Athena*, London; BSA, Suppl. Vol. 30, 1998.
- Dinsmoor 1923 William Bell Dinsmoor, "The aeolic capitals of Delphi", *AJA* 27.2, 164-173.
- Karoglou 2010 Kyriaki Karoglou, *Attic pinakes: votive images in clay*, Oxford; BAR International Series 2104, Archaeopress, 2010.
- Kendirci 2013 Recep Kendirci, *Filistin ve Çevresinde Ele Geçen Aiol Stil Başlıklar*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla; 2013.
- Koldewey 1891 Robert Koldewey, *Neandria*, Programm zum Winckelmannsfeste der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin, Band 51, Berlin; Druck und Verlag von Georg Reimer, 1891.
- Kuhn 1986 Gerhard Kuhn, "Der äolische Tempel in Alt-Smyrna", *Marburger Winckelmann-Programm*, 39-86, 1986.
- Parapetti 2017 Roberto Parapetti, "Un nuovo capitello a volutte verticali da Kyme eolica", *Studi su Kyme Eolica* (Ed. A. La Marca), Università della Calabria, 121-131, 2017.
- Levi 1931 Doro Levi, "VI. La Necropoli di Arkades", *ASAtene X-XII* (1927-29), 174-380.
- Martin 1958 Roland Martin, "Problème des origines des ordres á volutes", *EtACI I*, 1955-1956, 119-131.

- Mumcuoglu ve Garfinkel 2021 Madeleine Mumcuoglu-Yosef Garfinkel, "Royal Architecture in the Iron Age Levant" *State Formation Processes in the 10th Century BCE Levant*, Jerusalem Journal of Archaeology 1 (Eds. A. Faust, Y. Garfinkel ve M. Mumcuoglu), 450-481
- Nicholls 1991 Richard Vaughan Nicholls, "Early monumental religious architecture at Old Smyrna", *New Perspectives in Early Greek Art*, Studies in the History of Art Symposium Papers, 32 (Ed. D. Buitron-Oliver), Washington; National Gallery of Art, 150-171.
- Przyluski 1936 Jean Przyluski, "La colonne ionique et le symbolisme oriental", *RA*, 7, 3-15.
- Rougou ve Douloubekis 2014 K. Ρούγγου- N. Δουλουμπέκης, *Αιολικό Ιερό Κλοπεδής Λέσβου*, Μυτιλήνη; Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού Κ'Εφορεία Αρχαιοτορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 2014.
- Shiloh 1976 Yigal Shiloh, "New Proto-Aeolic Capitals Found in Israel", *BASOR*, 222, 67-77.
- Shiloh 1977 Yigal Shiloh, "The Proto-Aeolic Capital-The Israelite 'Timorah'(Palmette) Capital", *PEQ*, 109.1, 39-52.
- Shiloh 1979 Yigal Shiloh, *The proto-Aeolic capital and Israelite ashlar masonry*, Qedem 11, Jerusalem; Institute of Archaeology, Hebrew University of Jerusalem, 1977.
- Hdt. *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul; Remzi Kitabevi, 1973.
- Tanrıver 2023 Cumhur Tanrıver, "İzmir'e Adını Veren Kent Eski Smyrna", *Geçmişten Günümüze Kurtuluşun 100. Yılında İzmir-Arkeoloji*, (Ed. A. Ersoy), İZELMAN A.Ş., 2023, 77-109.
- Türker 2023 İsmail Mert Türker, *Eski Smyrna'da Ele Geçen Küçük Aiol Başlıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir; 2023.
- Ürkmez 2017 Özden Ürkmez, "Eski İzmir/Smyrna'nın Arkaik Simgesi: Aiol Başlığı", *Prof. Dr. Recep Yıldırım'a Armağan*, (Eds. P. Pınarcık, B. Gökce, M. S. Erkek ve S. Coşgun Kandal), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara; 2017, 371-387.
- Wesenberg 1971 Burkhardt Wesenberg, *Kapitelle und Basen: Beobachtungen zur Entstehung der griechischen*

- Wiegartz 1994 *Säulenformen*, Beihefte der Bonner Jahrbücher, Band 32, Düsseldorf; Rheinland-Verlag, 1971.
- Hans Wiegartz "Äolische Kapitelle. Neufunde 1992 und Verhältnis zu den bekannten Stücken", *Neue Forschungen zu Neandria und Aexandria Troas*, (Eds. Schwertheim-H. Wiegartz), Asia Minor Studien Band 11, Bonn; Dr. Rudolf Habelt GmbH, 1994, 117-132.

FIG RLER

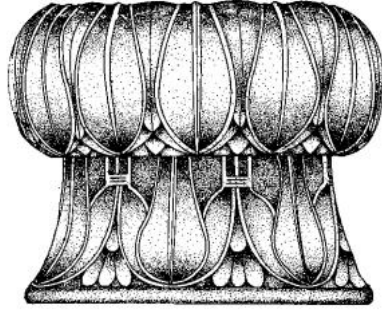

Fig.1. Eski Smyrna Mantar Bi imli S t n Elemanı.

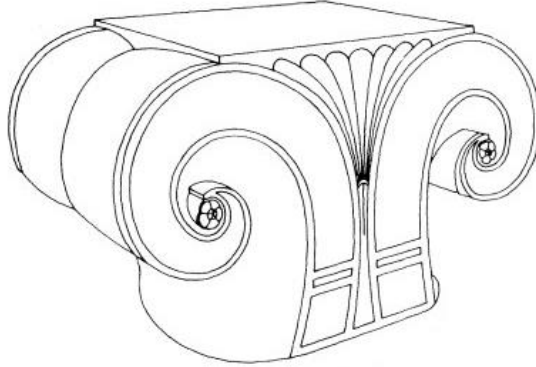

Fig. 2. Eski Smyrna Dikey Volütlü Aiol Başlığı.

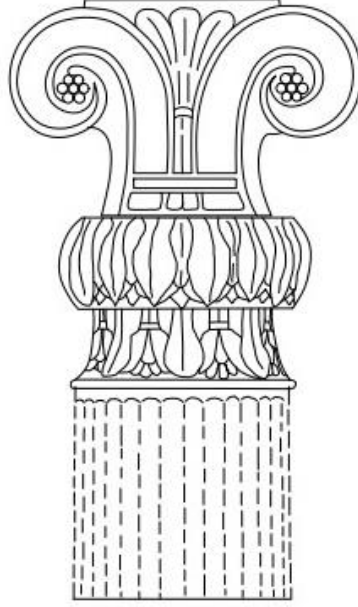

Fig. 3. Dikey Volütlü Başlık ile Mantar Biçimli Sütun Elemanın Birlikte Kullanıldığı Öneri. (Nicholls 1991, Şek. 13'ten düzenlenmiştir).

Fig. 4. Eski Smyrna Küçük Aiol Başlığı.

Fig. 5. Larisa Büyük Başlığı.

Fig. 6. Larisa Büyük Başlığı ve Yaprak Dizili Sütün Elemanı.

Fig. 7. Larisa Tip 2 Başlığı.

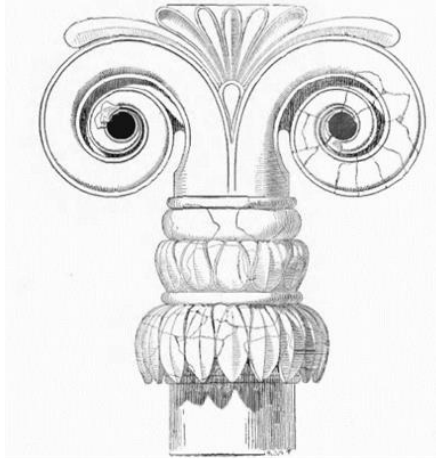

Fig. 8. Neandria Tapınağı I ve VII. Sütunlarına Ait Başlık Reskonstrüksiyonu.

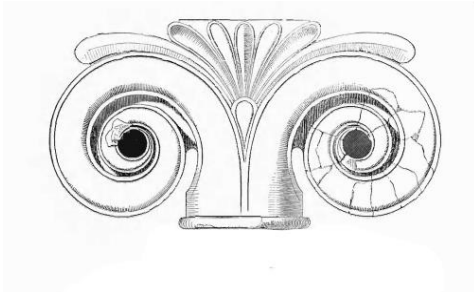

Fig. 9. Neandria Başlığı.

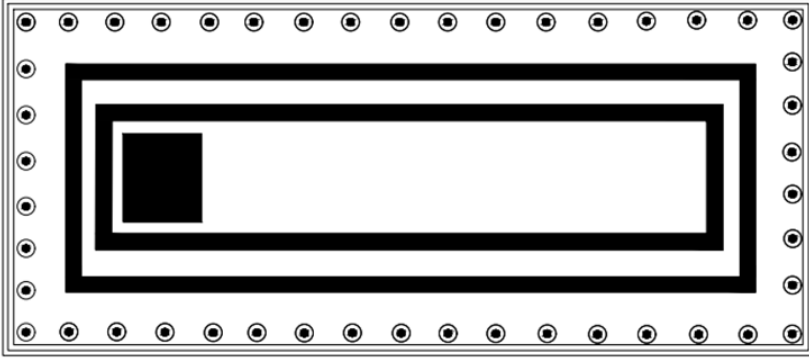

Fig. 10. Klopedi B Tapınağı Planı Rekonstruksiyonu.

Fig. 11. Klopedi Başlığı.

Fig.12. Mytilene Başlığı.